
**ผลกระทบของการตั้งเป้าหมายทางการเงิน และการให้ความรู้ทางการเงิน
ต่อความยั่งยืนทางการเงินส่วนบุคคลและพฤติกรรมการออมเพื่อวัยเกษียณ**
(The Effect of Financial Goals and Financial Knowledge on
Personal Financial Sustainability and Retirement Saving Behavior)

ชาญณรงค์ ชัยพัฒน์¹ และ พีระ ตั้งธรรมรักษ์²
Channarong Chaiphath¹ and Peera Tangtammak²

Received: January 22, 2020

Revised: May 18, 2020

Accepted: June 6, 2020

บทคัดย่อ

กำลังแรงงานของประเทศไทยเกือบร้อยละ 50 กำลังเคลื่อนเข้าสู่วัยเกษียณในอีก 10-20 ปีข้างหน้า ขณะที่ค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากกลุ่มโรค NCDs ที่เป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง นอกจากนี้ ผลการศึกษาจากงานวิจัยในอดีตระบุว่าคนไทยยังมีความรู้ทางการเงินเพื่อเตรียมพร้อมการเกษียณไม่เพียงพอ ดังนั้น ความสุขทางการเงิน จึงเป็นเป้าหมายสำคัญในการใช้ชีวิตหลังเกษียณการทำงาน งานวิจัยนี้จึงตั้งใจจะศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนทางการเงินในระดับบุคคล และทำการวิจัยเชิงทดลองเพื่อวิเคราะห์ผลของการสะกิดที่มีต่อพฤติกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพนักงานมหาวิทยาลัย

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่สุขภาพการเงินดีมีร้อยละ 43.02 สุขภาพการเงินเสียมีร้อยละ 23.26 และสุขภาพการเงินวิกฤตมีร้อยละ 33.72 ส่วนปัจจัยด้านประชากร ด้านทักษะทางการเงิน และด้านการวางแผนการเงิน ล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่รอดทางการเงิน สำหรับผลการศึกษาเชิงทดลอง พบว่า การกำหนดนโยบายให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน และการสะกิด (Nudge) โดยการชี้แนะ (Priming) ความรู้ทางการเงิน ส่งผลให้กลุ่มทดลองมีแนวโน้มที่จะอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มไม่แทรกแซงใดๆ ประมาณร้อยละ 20 อย่างไรก็ตามการชี้แนะด้วยข้อมูลทางการเงินที่สำคัญ เป็นวิธีการที่เหมาะสมกว่า เพราะทำให้คนปรับพฤติกรรมการออมการลงทุนของตนเองโดยสมัครใจ และยังสามารถแก้ปัญหาอคติเชิงพฤติกรรม 3 ข้อที่ทำให้คนไม่ออมเงิน คือ ความเฉื่อย ความกลัวการสูญเสีย และความลำเอียงในปัจจุบัน ดังนั้นการสะกิดโดยวิธีชี้แนะข้อมูลที่สำคัญๆ ตามหลักของเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและ

¹ นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Ph.D. Student, Faculty of Economics, Srinakharinwirot University, E-mail: channarong.c@bu.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Assistant Professor, Faculty of Economics, Srinakharinwirot University, Email: peerat@g.swu.ac.th

เอกชนสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเตรียมคนเข้าสู่วัยเกษียณที่มีความสุขทางการเงิน และลดภาระของรัฐบาลในการดูแลผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: ความยั่งยืนทางการเงิน การสะกิด การทดลองทางการเงิน

ABSTRACT

In the next 10 to 20 years, almost 50 percent of Thai laborers will move into retirement age, alongside with an increasing trend of healthcare costs from non-communicable diseases (NCDs). Additionally, recent studies indicate that Thai people still do not have enough financial knowledge for retirement. Therefore, financial well-being is a crucial goal of life after retirement. This paper aims to examine the factors affecting personal financial sustainability, as well as apply the experimental economic approach to study the effects of (1) financial targeting policy and (2) priming as a “nudge” on retirement savings behavior using university staff as a case study.

This paper found that 43.02%, 23.26%, and 33.72% of the samples were in good, risk, and critical financial health status, respectively. In addition, some of the demographic factors, financial skills, and financial planning were seen to be factors that significantly affect the financial survival ratio. On the other hand, the experimental results show that setting financial targets as a policy, and priming some important financial knowledge, also increase the probability of having financial well-being at around 0.2 (20%) when compared to the control group. Finally, we suggest that priming using the behavioral economic nudge theory can be considered as another retirement planning option for both government and private organizations in order to prepare for an era of an aging society. This will not only effectively reduce the causes of not saving from inertia, avoidance of loss, and bias in the present, but will also help adjust people’s savings behavior without being forced.

Keywords: Financial Sustainability, Nudges, Financial Experiment

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์การสหประชาชาติ (UN, 2015) รายงานว่าประเทศไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ สอดคล้องกับรายงานของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2556) ที่คาดว่า โครงสร้างประชากรของประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแบบสมบูรณ์ (Aged Society) ในปี พ.ศ. 2567-2568 ซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรนี้ส่งผลต่อโครงสร้างอายุการทำงานของแรงงาน ข้อมูลจาก

ระบบฐานข้อมูลด้านสังคมและคุณภาพชีวิต (2563) ที่แสดงให้เห็นว่า ณ ปี พ.ศ.2561 ประมาณร้อยละ 45.28 ของกำลังแรงงานทั้งหมด มีอายุระหว่าง 40-59 ปี ซึ่งในระยะเวลา 10-20 ปีข้างหน้า กลุ่มแรงงานนี้จะเลื่อนระดับขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ ส่งผลให้จำนวนผู้สูงอายุในสังคมไทยเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

นอกจากจำนวนผู้สูงอายุจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นแล้ว อัตราการเจริญพันธุ์รวม (Total Fertility Rate: TFR) ของไทยก็ลดลงอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา โดย ในปี พ.ศ. 2507-2508 อัตราการเจริญพันธุ์รวมของประทศสูงถึง 6.3 คน แต่ในช่วงปี ในปี พ.ศ. 2553-2558 อัตราการเจริญพันธุ์รวมลดลงเหลือเพียง 1.53 คน (พัชรวัลย์ วงศ์บุญสิน, 2553) ฐานข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงจำนวนเด็กเกิดใหม่ที่ลดลงอย่างรวดเร็วสวนทางกับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น

เมื่อก้าวถึงการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว ประเด็นถัดมาที่ควรพิจารณา คือ ปัญหาสุขภาพและการเสียชีวิตเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ เนื่องด้วยอายุที่เพิ่มขึ้นย่อมตามมาด้วยค่าใช้จ่ายทางด้านสุขภาพที่สูงขึ้น จากการสำรวจของระบบฐานข้อมูลด้านสังคมและคุณภาพชีวิต (2563) พบว่า สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของคนไทยคิดเป็น 223,484 ล้านบาท ในปี 2550 เพิ่มขึ้นเป็น 388,976 ล้านบาท ในปี 2561 หรือเพิ่มสูงขึ้นเกือบถึงร้อยละ 100 ซึ่งค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่สูงขึ้นนั้นมีผลมาจากการป่วยในกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non Communicable Diseases) หรือกลุ่มโรค NCDs เช่น โรคเบาหวาน โรคหลอดเลือดสมองและหัวใจ โรคมะเร็ง โรคความดันโลหิตสูง และโรคถุงลมโป่งพอง โดยองค์การอนามัยโลก (WHO, 2015) รายงานว่า กลุ่มโรค NCDs เป็นปัญหาใหญ่ที่กำลังทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นสาเหตุการเสียชีวิตของประชากรโลกทั้งหมดถึงร้อยละ 63 และในประเทศไทยเอง กลุ่มโรค NCDs ก็เป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับหนึ่ง โดยประชากรไทยมากกว่าปีละ 300,000 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 73 ของประชากรที่เสียชีวิตด้วยโรค NCDs ซึ่งกลุ่มโรคเหล่านี้เป็นโรคเรื้อรังที่ต้องรักษาระยะยาวตลอดชีวิต ทำให้ภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพของคนในวัยเกษียณการทำงานเพิ่มสูงขึ้นมากเช่นเดียวกัน

เมื่อเป็นเช่นนี้เงินออมหลังเกษียณจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยในประเทศไทยมีระบบการออมเพื่อวัยเกษียณหลายประเภท เช่น กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ กองทุนประกันสังคมกรณีชราภาพ หรือกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ อย่างไรก็ตาม พบว่า รายได้หลังเกษียณอายุการทำงานไม่พอเพียงต่อการดำรงชีพ การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยปี 2557 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557) พบว่า ผู้สูงอายุมีแหล่งรายได้หลักในการดำรงชีพหลังเกษียณอายุจากบุตรหลานร้อยละ 35.7 รายได้จากการทำงานหลังเกษียณอายุร้อยละ 34.3 และรายได้จากดอกเบี้ยและเงินออมเพียงร้อยละ 3.8 ส่วนการศึกษาการเตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบช่วงอายุ 40-60 ปี (สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย, 2556) พบว่า แรงงานที่เกษียณทุกข้อมีสัดส่วนร้อยละ 29 เกษียณสุขร้อยละ 44 และเกษียณพอเพียงร้อยละ 27 ในขณะที่การศึกษาของ ปฐมาภรณ์ นิธิชัย (2556) พบว่า มนุษย์เงินเดือนร้อยละ 40 มีโอกาสที่เงินออมจะไม่เพียงพอสำหรับวัยเกษียณ อีกทั้งการศึกษาของ ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และ สุวิมล เสงพัฒนา (2557) กล่าวถึงประชากรไทยส่วนใหญ่ (2 ใน 3) มีปัญหาการออมไม่พอเพียง และขาดหลักประกันทางสังคม เมื่อวิเคราะห์เชิงลึกโดยศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน (2556) จากรายงานผลการสำรวจทักษะทางการเงินของคนไทย ปี 2556 โดยใช้แนวทางการสำรวจของ OECD พบว่าคนไทยด้อยความรู้

ทางการเงินโดยมีคะแนนเฉลี่ยไม่ถึงครึ่งของคะแนนเต็ม และการสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (2558) พบว่าคนไทย 14 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 25.80 ของประชากรที่มีอายุมากกว่า 18 ปี มีปัญหาขาดความรู้ และวินัยทางการเงิน และการสำรวจของ OECD (2016) เรื่อง Survey of Adult Financial Literacy Competencies มีประเทศที่เข้าร่วมโครงการสำรวจสมรรถนะทางการเงินจำนวน 30 ประเทศ พบว่าคนไทย มีทักษะทางการเงินต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ส่วนสถาบันคีนันแห่งเอเชีย (2558) ชี้ว่าสถานการณ์ประเทศไทยกำลังเผชิญ ความเสี่ยงทางการเงินภาคครัวเรือนมากยิ่งขึ้น ภาครัฐจำเป็นต้องดำเนินโครงการกึ่งภาคบังคับ และกำหนดให้ ประเด็นปัญหาเรื่องการเงินส่วนบุคคลเป็นวาระเร่งด่วนแห่งชาติ เพื่อเตรียมการสำหรับแรงงานที่กำลังจะเกษียณ การทำงานในระยะ 10-20 ปีข้างหน้า

ดังนั้นจากข้อมูลสถิติ การสำรวจ และการศึกษาของงานวิจัยในอดีต ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็น สำคัญออกเป็น 3 กลุ่มที่เกี่ยวข้องกันได้ดังนี้ กลุ่มที่หนึ่ง เป็นกลุ่มที่ระบุว่า สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ในขณะที่กลุ่มที่สอง รายงานว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะต้องประสบกับภาระค่าใช้จ่ายทางด้านสุขภาพเนื่องจากการ เจ็บป่วยด้วยกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non Communicable Diseases) ที่ต้องรักษาอย่างต่อเนื่องและมี ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลที่สูง ผนวกกับงานศึกษาในกลุ่มที่สาม พบว่า การวางแผนทางการเงินเพื่อเตรียมพร้อมสู่การเกษียณอายุ ตลอดจนความรู้ทางการเงินของคนไทยยังไม่เพียงพอที่จะทำให้คนไทยเกษียณอย่างมี คุณภาพ ดังนั้น การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุ การเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ และการออมหลังเกษียณที่ ไม่เพียงพอ คือ สถานการณ์สำคัญที่จะนำไปสู่ปัญหาสำคัญของสังคมผู้สูงอายุ

ฉะนั้น การออม จึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญ (Necessary Condition) ที่จะทำให้ประชากรในวัยแรงงานของ ไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีในช่วงเวลาหลังเกษียณอายุ และพร้อมรับมือกับสังคมผู้สูงอายุที่กำลังจะเกิดขึ้น ซึ่งหาก วิเคราะห์ด้วยมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีการออมตามวัฏจักรชีวิต (Modigliani, 1966) อธิบายพฤติกรรม การออมและการสะสมทรัพย์สินของครัวเรือนว่า ผู้บริโภคส่วนใหญ่จะบริโภคเพื่อให้ได้รับความพอใจสูงสุด โดยคำนึงถึงรายได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ภายใต้ข้อสมมติว่ามนุษย์เป็นบุคคลที่มีเหตุผล อย่างไรก็ตาม มนุษย์ ในความเป็นจริงไม่เป็นไปตามทฤษฎีเสมอไป เพราะมนุษย์อาจจะตัดสินใจบริโภคในปัจจุบันโดยไม่คำนึงถึงการ บริโภคในอนาคต หรือมนุษย์บางคนไม่สามารถจัดสรรเงินออมเพื่อการบริโภคในอนาคตตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลอย่าง Thaler (2009) ได้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ว่า มนุษย์โดยทั่วไปขาด ความมีเหตุผล และมองไม่เห็นสิ่งที่อยู่ในระยะยาว ซึ่งกล่าวได้ว่าถึงมนุษย์มีอคติเชิงพฤติกรรม (Behavioral Biases) 3 ประการที่ทำให้การออมเป็นเรื่องยาก ได้แก่ 1) ความเฉื่อย (Inertia) เพราะมนุษย์มีพฤติกรรมไม่ยอม ออกแรงแม้แต่เรื่องเล็กน้อย ในอดีตเคยกระทำหรือวางแผนทางการเงินการออมอย่างไร จะปฏิบัติอย่างนั้นต่อไป ไม่ไปเปลี่ยนแปลงอะไรเพื่อทำให้การออมเพิ่มขึ้น 2) ความรังเกียจการสูญเสีย (Loss Aversion) เพราะมนุษย์ มีพฤติกรรมของความกลัวการสูญเสียมากกว่าผลประโยชน์ที่จะได้รับ จึงทำให้หลีกเลี่ยงความเสี่ยง และเลือก วิธีการออมเงินที่มีความเสี่ยงต่ำๆ ในขณะที่เดียวกันได้รับผลตอบแทนต่ำด้วย 3) ความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) เพราะมนุษย์ให้น้ำหนักความพึงพอใจในปัจจุบันมากกว่าอนาคต แม้ว่าในอนาคตรู้ดีว่าการออมเป็นเรื่อง สำคัญมากกับตัวเราเอง แต่มนุษย์เลือกใช้เงินเพื่อการบริโภคและให้ความสุขกับตนเองในปัจจุบันมากกว่า

งานวิจัยฉบับนี้จึงตั้งใจที่จะประยุกต์ “ทฤษฎีการสะกิด” (Nudge Theory) ของ Thaler & Sunstein (2009) มาประยุกต์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการออมเพื่อการเกษียณอายุ ด้วยเศรษฐศาสตร์เชิงทดลอง (Experimental Economics) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพนักงานมหาวิทยาลัยซึ่งนับเป็นอีกกลุ่มมนุษย์เงินเดือนที่มีรายได้จากการทำงานสม่ำเสมอ แต่ยังคงขาดหลักประกันทั้งด้านบำเหน็จบำนาญ และเงินออมเพื่อการเกษียณ โดยหลักการสำคัญของการสะกิด (Nudge) คือ การทำอย่างแนบเนียนให้มนุษย์ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางที่สามารถคาดเดาได้ และไม่มีการบังคับ ซึ่งวิธีการที่งานวิจัยฉบับนี้เลือกมาศึกษา คือ วิธีชี้นำด้วยข้อมูล (Priming) ทางการเงินที่สำคัญ กับกลุ่มทดลองหนึ่งกลุ่มโดยเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ไม่มีการแทรกแซงใดๆ (No Intervention) และ กลุ่มที่กำหนดให้มึนโยบาย คือ การตั้งเป้าหมายทางการเงินในระยะยาว (Policy Formulation) ทั้งนี้เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของแนวทางการสะกิด (Nudge) ในการลดอคติเชิงพฤติกรรมทั้ง 3 ข้อข้างต้นเพื่อกระตุ้นการออม ซึ่งเป็นแนวทางการปรับพฤติกรรมของมนุษย์โดยปราศจากการบังคับกับแนวทางการบังคับใช้นโยบาย (Policy)

โดยในเบื้องต้นผู้วิจัยจะวัดพฤติกรรมการออมการลงทุนในเชิงปริมาณและทดสอบด้วยอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน (Survival Ratio: SR) ผ่านการเก็บข้อมูลเป็นรายบุคคลด้วยแบบสอบถาม ซึ่งหลังจากทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการออมเพื่อวัยเกษียณแล้ว ผู้วิจัยจะประยุกต์แนวคิดจากวิชาเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Behavioral Economics) โดยวิธีการวิจัยเชิงทดลอง โดยการสะกิดด้วยการชี้นำข้อมูลที่สำคัญ (Priming as a Nudge) เปรียบเทียบกับกลุ่มที่กำหนดให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน เพื่อสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการออมการลงทุนของกลุ่มตัวอย่าง งานวิจัยฉบับนี้คาดหวังว่าการเก็บข้อมูลการออมการลงทุนในเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม ควบคู่กับการสังเกตพฤติกรรมการออมการลงทุนผ่านการวิจัยเชิงทดลอง ตลอดจนการประยุกต์แนวคิดจากวิชาเศรษฐศาสตร์พฤติกรรมจะทำให้ได้เครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการออมการลงทุน และนำไปสู่การสร้างความยั่งยืนทางการเงิน (Financial Sustainability) ในวัยเกษียณ โดยไม่เป็นภาระทางการเงินแก่ผู้อื่น และไม่หวังพึ่งพิงระบบสวัสดิการจากภาครัฐ ประกอบกับผลการศึกษานี้สามารถนำไปประยุกต์เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการเตรียมความพร้อมทางการเงินก่อนเข้าสู่วัยเกษียณการทำงานได้ต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. วิเคราะห์ผลกระทบของคุณลักษณะทางประชากร ทักษะทางการเงิน และการวางแผนการเงินส่วนบุคคล ที่มีต่ออัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน (Survival Ratio: SR)
2. วิเคราะห์ผลการทดลองเกี่ยวกับพฤติกรรมการออมการลงทุนและความยั่งยืนทางการเงิน เมื่อมีการกำหนดนโยบายโดยการตั้งเป้าหมายการเงินระยะยาว (Policy Formulation) และการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีการชี้นำด้วยข้อมูล (Priming) ทางการเงินที่สำคัญ โดยเปรียบเทียบกับกรณีไม่แทรกแซงใดๆ (No Intervention)

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เลือกกลุ่มตัวอย่างจากพนักงานมหาวิทยาลัยเป็นกรณีศึกษา เพราะการออกนอกระบบของมหาวิทยาลัย ทำให้สัดส่วนของพนักงานมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่พนักงานมหาวิทยาลัยไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ในเรื่องสวัสดิการต่างๆ เช่น เงินบำเหน็จบำนาญ หรือการเบิกค่ารักษาพยาบาล ดังนั้นการเตรียมตัวทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของพนักงานมหาวิทยาลัยจึงเป็นเรื่องจำเป็น โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างจะครอบคลุมพนักงานมหาวิทยาลัย 3 กลุ่ม ข้อมูลสถิติทางการศึกษา ปีการศึกษา 2560 พบว่ามหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐมีจำนวน 90,589 คน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลมีจำนวน 6,236 คน และมหาวิทยาลัยราชภัฏ มีจำนวน 20,058 คน รวมทั้งหมด 116,883 คน (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561) การเก็บข้อมูลจะลงพื้นที่แจกแบบสอบถามพนักงานมหาวิทยาลัย โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพราะข้อมูลทางการเงินส่วนบุคคลเป็นข้อมูลที่เป็นความลับมักจะไม่เปิดเผยให้บุคคลอื่นทราบจึงอยากต่อการเก็บข้อมูล นอกจากนี้แล้วมีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจออนไลน์ (Online Survey) ร่วมด้วย เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเต็มใจในการให้ข้อมูลซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์มากขึ้น รวมถึงมีการกระจายของข้อมูลและได้ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่มีสัดส่วนใกล้เคียงกับพนักงานมหาวิทยาลัย ทั้ง 3 กลุ่ม จำนวนอย่างน้อย 400 ตัวอย่าง

นอกจากนี้ยังแบ่งเครื่องมือที่ใช้ในการทดลองออกเป็น การกำหนดให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Financial Goals) เกี่ยวกับการออมเงินเพื่อใช้ในวัยเกษียณ และการชี้แนะ (Priming) ด้วยข้อมูลสำคัญทางการเงินเกี่ยวกับผลตอบแทนและความเสี่ยงในการลงทุน เพื่อวัดความแตกต่างพฤติกรรมกรรมการออมการลงทุนของกลุ่มตัวอย่างเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีไม่แทรกแซงใดๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

การประมวลแนวคิดทฤษฎีและการทบทวนวรรณกรรม สามารถออกแบบการดำเนินงานวิจัยได้ 2 วิธี คือ 1) การวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผลกระทบของปัจจัยทางประชากร ทักษะทางการเงิน และการวางแผนการเงินส่วนบุคคลที่มีต่อความอยู่รอดทางการเงิน และ 2) การวิจัยเชิงทดลอง เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยเกี่ยวกับการเปรียบเทียบประสิทธิภาพระหว่างการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการออมการลงทุนโดยวิธีการสะกด (Nudge) กับ การใช้นโยบายให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Policy)

โดยวิธีการชี้แนะ (Priming) คือ การให้ข้อมูลสำคัญ ณ เวลานั้นแล้วให้มนุษย์ตัดสินใจเองโดยไม่มี การบังคับ เป็นเทคนิคและกระบวนการประยุกต์ทางจิตวิทยา (Psychology) ที่ทำให้คนปฏิบัติตามสิ่งเหล่านั้น และเป็นวิธีการหนึ่งในสาขาเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม (Chon and Marechal, 2016) โดย Henkel, Seidler, Kranz, and Fiedler (2019) กล่าวว่า การชี้แนะ (Priming) เป็นหนึ่งของกลไกการสะกดที่นำมาประยุกต์ใช้มากที่สุดในชีวิตประจำวัน ผ่านการโฆษณาในสื่อมวลชน (Mass Media) ที่สามารถกระจายข่าวสารไปยังมวลชนจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว อย่างไรก็ตามทุกคนมีความรู้อยู่แล้วในระดับหนึ่งแต่ไม่ได้นำมาใช้ในชีวิตจริง การตัดสินใจของคนจึงไม่ได้ใช้ข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดแต่เป็นการตัดสินใจที่ขึ้นอยู่กับข้อมูลในขณะนั้นๆ ดังนั้นเมื่อมีการสะกดด้วยการชี้แนะ (Priming) ด้วยการให้ข้อมูลที่สำคัญ ณ เวลานั้นเพื่อชี้แนะพฤติกรรมตัดสินใจของคน

ไปในทิศทางที่ต้องการโดยไม่มีการบังคับ สามารถให้ผลลัพธ์ที่น่าพอใจและยังสร้างความพอใจต่อผู้ที่ถูกชี้แนะ (Priming) ด้วย นอกจากนี้แล้วการใช้เทคนิคการชี้แนะ (Priming) ควรจะกระทำซ้ำๆ กันเป็นประจำเพื่อให้การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นไปตามข้อมูลที่ชี้แนะโดยอัตโนมัติ

1. การวิจัยเชิงสำรวจ

การวัดเงินออมเพื่อความอยู่รอดทางการเงินนั้นมีหลายวิธี เช่น คำนวณหาเงินออมที่ควรจะมี ณ วันเกษียณเปรียบเทียบกับเงินออมที่มีอยู่จริง (กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2548) คำนวณหาสัดส่วนการใช้เงินออม ณ วยเกษียณ แล้วประมาณว่าเงินออมจะหมดภายในกี่ปี (สถาบันเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย, 2556) การใช้หลักการหาเงินออมด้วยวิธีของ NPV (สุนทรี เหล่าพัตจัน และคณะฯ, 2559) อย่างไรก็ตามจำนวนเงินออมที่ควรจะมีในวัยเกษียณจำนวนเท่าไรนั้นไม่สำคัญ เท่ากับการมีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย โดยที่ไม่ไปกระทบกับเงินออมแม้ว่าจะอยู่ในวัยเกษียณแล้วก็ตาม งานวิจัยนี้จึงสนใจวัดตัวแปรตามจากพฤติกรรมทางการเงินในเชิงปริมาณจากงบการเงินส่วนบุคคลซึ่งเป็นข้อแตกต่างจากงานวิจัยในอดีตที่จะวัดพฤติกรรมทางการเงินในเชิงคุณภาพ จากนั้นนำข้อมูลทางการเงินของแต่ละบุคคลมาคำนวณหาอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival Ratio) คือ รายได้จากการทำงานรวมกับรายได้จากสินทรัพย์หารด้วยรายจ่ายแล้วมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 1 (สถาบันพัฒนาความรู้ตลาดทุน, 2552; Altfest, 2007; Moon, Yuh, & Hana, 2002) ถ้าอัตราส่วนความอยู่รอดมีค่าเท่ากับ 1 หมายความว่าไม่มีการออม คือมีรายได้เท่ากับรายจ่ายพอดีสามารถดำรงชีพได้อย่างปกติ แต่เมื่อถึงวัยเกษียณไม่มีรายได้จากการทำงานแล้วอัตราส่วนความอยู่รอดจะมีค่าน้อยกว่า 1 ดังนั้นการสร้างความยั่งยืนทางการเงินจึงต้องมีการสะสมเงินออมในช่วงที่อยู่ในวัยแรงงาน เพื่อสร้างรายได้จากสินทรัพย์ให้มีจำนวนเพียงพอกับรายจ่ายในวัยเกษียณ หรือเรียกว่า “อิสรภาพทางการเงิน” (Financial Freedom) หรือ “ความยั่งยืนทางการเงิน” (Financial Sustainability) ดังนั้นการวิจัยนี้จึงวัดความยั่งยืนทางการเงินโดยกำหนดสัดส่วนเงินออมและเงินลงทุนที่ร้อยละ 25 ของรายได้ (พระครูสิริปริยัติธำรง, 2554; ปฐมภรณ์ นิธิชัย, 2556; อัจฉรา โยมสินธุ์, 2560) เมื่อคำนวณแล้วแบ่งค่าอัตราส่วนความอยู่รอด (SR) ออกเป็น 3 ระดับ คือสุขภาพทางการเงินดี ($SR \geq 1.33$) สุขภาพทางการเงินเสี่ยง ($1.00 \leq SR < 1.33$) และสุขภาพทางการเงินวิกฤต ($SR < 1.00$) สามารถสร้างแบบจำลองได้ดังนี้

$$SR = \beta_0 + DC\beta_1 + FL\beta_2 + FP\beta_3 + \varepsilon$$

เมื่อ

SR คือ อัตราส่วนความอยู่รอด (Survival Ratio: SR)

DC คือ เวกเตอร์คุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics: DC) ประกอบด้วย ตัวแปร เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา เขตสถานที่ทำงาน และประสบการณ์ทางการเงิน

FL คือ เวกเตอร์ของทักษะทางการเงิน (Financial Literacy: FL) ประกอบด้วยตัวแปร ความรู้ทางการเงิน พฤติกรรมทางการเงิน และทัศนคติทางการเงิน

FP คือ เวกเตอร์ของการวางแผนการเงิน (Financial Planning: FP) ประกอบด้วยตัวแปร การวางแผนการลงทุน การวางแผนภาษี การวางแผนประกัน และการวางแผนหนี้

ε คือ ค่าความคลาดเคลื่อน (Error Term)

โดยการวิเคราะห์ข้อมูลชั้นสูงด้วยแบบจำลองถดถอยโลจิสติกแบบเรียงลำดับ (Ordinal Logistic Regression) แล้วประมาณค่าความน่าจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood Estimation) (Wooldridge, J.M., 2002) เนื่องจากตัวแปรตาม คืออัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงินเป็นตัวแปรแบบเรียงลำดับ (Ordinal Scale) แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือสุขภาพทางการเงินดี สุขภาพทางการเงินเสี่ยง และสุขภาพทางการเงินวิกฤต

2. การวิจัยเชิงทดลอง

ผู้วิจัยทำวิจัยเชิงทดลองเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ วัดความยั่งยืนทางการเงินจากพฤติกรรมการออมการลงทุน โดยการเปรียบเทียบ 3 กรณี ได้แก่ 1) การไม่แทรกแซงใดๆ (No Intervention) 2) มีการแทรกแซง (Policy Formulation) โดยการกำหนดนโยบายให้ผู้เข้าร่วมการทดลองตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Financial Goals) และ 3) การสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีการชี้นำข้อมูล (Priming) ข้อมูลความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) ที่สำคัญๆ ในการทดลองแบ่งออกเป็น 15 รอบ เพื่อวัดพฤติกรรมการออมการลงทุนตั้งแต่วัยทำงานจนถึงวัยเกษียณ และในแต่ละรอบจะมีสถานการณ์ทางการเงินที่แตกต่างกัน มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

กลุ่มเป้าหมายการทดลอง

คือ พนักงานมหาวิทยาลัย โดยการทดลองจะเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ เพราะเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีสัดส่วนมากที่สุดถึงร้อยละ 77.50 เมื่อเทียบกับจำนวนพนักงานมหาวิทยาลัยทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561) โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพราะข้อมูลกิจกรรมทางการเงินเป็นเรื่องละเอียดอ่อนจึงต้องอาศัยความสมัครใจ จำนวน 120 คน

เครื่องมือการทดลอง (Treatments)

การทดลองแบ่งเครื่องมือออกเป็น 3 กรณี เพื่อแก้ปัญหาอคติเชิงพฤติกรรมเกี่ยวกับการไม่ออมเนื่องจากความเฉื่อย (Inertia) ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) และความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) (Thaler & Sunstein, 2009) ผู้วิจัยได้กำหนดการทดลองแบ่งออกเป็น 15 รอบ โดยที่ผู้ร่วมทดลองจะได้รับรายได้ในรอบที่ 1 ถึง 10 ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นช่วงที่อยู่ในวัยทำงาน (อายุระหว่าง 30-60 ปี) ในขณะที่รอบที่ 11 ถึง 15 จะไม่มีรายได้จากการทำงานเหลือเพียงเงินออมและเงินลงทุนที่สะสมมาในช่วงก่อนหน้านี้ เปรียบเสมือนเป็นช่วงที่เกษียณการทำงานแล้ว (อายุระหว่าง 61-75 ปี) โดยในแต่ละรอบผู้ร่วมทดลองจะมีรายจ่ายโดยเฉลี่ยร้อยละ 74 ของรายได้ โดยใช้เกณฑ์การออมเพียงพอคือร้อยละ 25 ของรายได้ (พระครูสิริปริยัติธำรง, 2554: ปฐมภรณ์ นิธิชัย, 2556 และอัจฉรา โยมสินธุ์, 2560) และรอบที่ 11 ถึง 15 มีรายจ่ายโดยใช้เกณฑ์ร้อยละ 50 ของรายได้ก่อนเกษียณ เป็นรายจ่ายขั้นต่ำเพื่อการดำรงชีพ หลักการโดยทั่วไปจะอยู่ระหว่างร้อยละ 50-70 ของรายได้ก่อนเกษียณ (วิจัยและยุทธศาสตร์, 2546; Hurd and Rohwedder, 2015)

ดังนั้นในแต่ละรอบของการทดลองรอบที่ 1-10 ผู้ร่วมทดลองจะต้องตัดสินใจบริหารจัดการเงินออมของตนผ่าน 2 ทางเลือก ได้แก่ ทางเลือกที่ 1 การใช้เงินออมในการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย (Luxury Goods Consumption) กล่าวคือ ผู้เข้าร่วมการทดลองเลือกนำเงินที่เหลือจากการบริโภคมาแลกซื้อของขวัญเพิ่มเติมที่ผู้วิจัยจัดมานำเสนอ (เปรียบเสมือนเป็นการบริโภคในปัจจุบัน) ทำให้ไม่มีเงินออมในรอบนั้น และ ทางเลือกที่ 2 คือ ออม (เงินออมเต็มจำนวน) ผู้เข้าร่วมการทดลองจะไม่ได้รับของรางวัลใดๆ (เปรียบเสมือนการอดทนเพื่อสะสมเงินออมไว้ใช้ในอนาคต)

โดยทางเลือกทางการออมยังแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ (1) การออมแบบที่หนึ่ง ซึ่งมีความเสี่ยงต่ำมากและผลตอบแทนต่ำ แต่มีสภาพคล่องสูง เช่น การฝากเงินธนาคาร ในการทดลองกำหนดอัตราผลตอบแทนร้อยละ 1 ต่อรอบ และได้รับผลตอบแทนแน่นอนทุกๆ รอบ (2) การออมแบบที่สอง ซึ่งมีความเสี่ยงสูงมากและผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับสูงด้วย เช่น การลงทุนในตลาดหุ้น ในการทดลองกำหนดอัตราผลตอบแทนร้อยละ 20 ต่อรอบ แต่มีโอกาสสูงที่จะไม่ได้รับผลตอบแทนตามที่คาดหวังไว้ โดยในการทดลอง 10 รอบ มีผลตอบแทนเป็น 0 จำนวน 4 รอบ เมื่อคำนวณผลตอบแทนเฉลี่ย 10 รอบจะได้ร้อยละ 15 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 10.33 และ (3) การออมแบบที่สาม ซึ่งมีความเสี่ยงปานกลางและผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับปานกลางด้วย เช่น การลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ หรือ กองทุนรวม ในการทดลองกำหนดอัตราผลตอบแทนร้อยละ 10 ต่อรอบ แต่มีโอกาสปานกลางที่จะไม่ได้รับผลตอบแทนตามที่คาดหวังไว้ โดยในการทดลอง 10 รอบ มีผลตอบแทนเป็น 0 จำนวน 2 รอบ เมื่อคำนวณผลตอบแทนเฉลี่ย 10 รอบจะได้ร้อยละ 8 มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 4.21

โดยที่อัตราผลตอบแทนจากการลงทุนเป็นแบบไม่ทบต้น ได้รับการยกเว้นภาษี และไม่มีการเบิกถอนเงินก่อนครบ 10 รอบ เมื่อจบรอบที่ 15 ถ้าเงินออมเงินลงทุนที่สะสมมีเพียงพอต่อการใช้ชีวิตหลังเกษียณแสดงว่าสามารถอยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival) ผู้เข้าร่วมการทดลองจะได้รับรางวัลก้อนใหญ่ (เปรียบเสมือนการอดทนรอคอยเพื่อการบริโภคในอนาคต) หรือ เมื่อจบรอบที่ 15 ถ้าเงินออมเงินลงทุนที่สะสมมีไม่เพียงพอต่อการใช้ชีวิตหลังเกษียณแสดงว่ามีปัญหาการเงิน (Non Survival) ของรางวัลที่เคยได้รับมาในรอบที่ 1-10 จะถูกให้คืนบางส่วน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้แบ่งผู้ร่วมทดลองออกเป็น 3 กลุ่มดังต่อไปนี้

- การทดลองกลุ่มที่ 1 คือกลุ่มที่ไม่มีการแทรกแซงใดๆ (No Intervention) จำนวน 40 คน โดยจะไม่มีการให้ข้อมูลใดๆ แก่กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งหมายถึง กลุ่มทดลองจะตัดสินใจทางการเงินด้วยตนเอง โดยที่กลุ่มทดลองตัดสินใจที่จะใช้เงินที่ได้มา ระหว่าง การจับจ่ายใช้สอยเพื่อการบริโภค (Consumption) หรือ ออมเงิน (Saving) ในรูปแบบต่างๆ โดยปราศจากการแทรกแซง

- การทดลองกลุ่มที่ 2 คือกลุ่มที่มีนโยบายกำหนด (Policy Formulation) ให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน จำนวน 40 คน เนื่องจากมนุษย์มีพฤติกรรมลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) มองไม่เห็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ในระยะยาว ดังนั้นจะแก้ปัญหาโดยวิธีการกำหนดให้ผู้ร่วมทดลองในกลุ่มนี้ตั้งเป้าหมายทางการเงินในระยะยาว (Financial Goals) (Saavedra, 2016; Karlan et al., 2010; Cho, 2009) โดยก่อนเริ่มการทดลองผู้วิจัยจะให้ข้อมูลแก่กลุ่มตัวอย่างและกำหนดให้กลุ่มตัวอย่างตั้งเป้าหมายทางการเงิน เพื่อพิจารณาว่าเมื่อมีการใช้นโยบาย (Policy) บังคับให้ผู้เข้าร่วมการทดลองตั้งเป้าหมายทางการเงินแล้วจะส่งผลให้พวกเขามีพฤติกรรมการออมที่เพิ่มขึ้นหรือไม่

- การทดลองกลุ่มที่ 3 คือกลุ่มที่มีการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้แนะด้วยข้อมูลที่สำคัญๆ (Priming) เกี่ยวกับความรู้ทางการเงิน จำนวน 40 คน เนื่องจากมนุษย์มีพฤติกรรมของความเฉื่อย (Inertia) ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) และความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) ดังนั้นจะแก้ปัญหาด้วยวิธีการสะกิด (Nudge) (Clark et al., 2017; Cho, 2009) โดยก่อนเริ่มการทดลองผู้วิจัยจะชี้แนะข้อมูลที่สำคัญทางการเงินแก่กลุ่มตัวอย่างเรื่อง “ผลตอบแทนและความเสี่ยงในการลงทุนทั้ง 3 ทางเลือก ได้แก่ ออมเงินในธนาคารพาณิชย์

ลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ และลงทุนในอสังหาริมทรัพย์” เพื่อกระตุ้นให้กลุ่มทดลองลดการบริโภคในปัจจุบัน และออมเงินในช่องทางต่างๆ มากขึ้น

ต่อจากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความอยู่รอดทางการเงิน (FR) ของกลุ่มตัวอย่างจากการทดลองทั้ง 3 กรณี และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบจำลองโลจิสติกสองทางเลือก (Binary Logistic Model) เนื่องจากตัวแปรตาม ได้แก่ ความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ (Financial Survival: FR) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กรณี “อยู่รอดทางการเงิน” มีค่า = 1 ถ้าจบการทดลองแล้วเงินออมสะสมมีเพียงพอต่อการใช้ชีวิตหลังเกษียณการทำงาน และ 2) กรณี “ไม่รอดทางการเงิน” มีค่า = 0 ถ้าจบการทดลองแล้วเงินออมสะสมมีไม่เพียงพอต่อการใช้ชีวิตหลังเกษียณการทำงาน

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

การสำรวจกลุ่มตัวอย่างจากพนักงานมหาวิทยาลัยเป็นกรณีศึกษา โดยแบ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐจำนวน 332 คน หรือร้อยละ 77.21 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลจำนวน 20 คน หรือร้อยละ 4.65 และมหาวิทยาลัยราชภัฏจำนวน 78 คน หรือร้อยละ 18.14 รวมทั้งหมด 430 คน ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละใกล้เคียงกับจำนวนพนักงานมหาวิทยาลัย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2561) และเมื่อแบ่งระดับการออมการลงทุนจากอัตราส่วนความอยู่รอด (SR) พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีสุขภาพทางการเงินในระดับดีมีร้อยละ 43.02 สุขภาพทางการเงินในระดับเสียมมีร้อยละ 23.26 และสุขภาพทางการเงินในระดับวิกฤต (รายจ่ายมากกว่ารายได้) มีร้อยละ 33.72 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (2556) ที่กล่าวว่าแรงงานจะเกษียณสุขร้อยละ 44 เกษียณพอเพียงร้อยละ 27 และเกษียณทุกข์ร้อยละ 29 ส่วนปฐมมาภรณ์ นิธิชัย (2556) พบว่ามนุษย์เงินเดือนร้อยละ 40 มีโอกาสที่เงินออมจะไม่เพียงพอ ทั้งนี้ก่อนการวิเคราะห์ผู้วิจัยได้ตรวจสอบ Multicollinearity พบว่าไม่มีตัวแปรอิสระคู่ใดที่มีความสัมพันธ์กันมากกว่า 0.8

จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนทางการเงิน พบว่าตารางที่ 1 แสดงการวิเคราะห์ผลกระทบของคุณลักษณะทางประชากร ทักษะทางการเงิน และการวางแผนการเงินส่วนบุคคลที่มีต่อความอยู่รอดทางการเงิน จากการตรวจสอบความเหมาะสมของแบบจำลอง โดยการทดสอบสัมประสิทธิ์การถดถอยในแบบจำลองแต่ละกลุ่มว่าเท่ากันหรือไม่ (Proportionality of Odds) (Lachin, 2000) ได้ค่า Chi-square เท่ากับ 39.80 นั้นแสดงว่าสัดส่วนการแบ่งกลุ่มมีค่าไม่แตกต่างกัน (Parallel) และได้เกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งกลุ่มความอยู่รอดทางการเงิน คือ Cut1 หมายถึง ค่าที่แบ่งระหว่างกลุ่มสุขภาพการเงินวิกฤตกับสุขภาพการเงินเสียม และ Cut2 หมายถึง ค่าที่แบ่งระหว่างกลุ่มสุขภาพการเงินเสียมกับสุขภาพการเงินดี จากนั้นตรวจสอบการกระจายของค่าความคาดเคลื่อน พบว่าเป็นแบบโค้งไม่ปกติ (Not Normal) ดังนั้นแบบจำลองที่เหมาะสมในการศึกษานี้ คือ ถดถอยโลจิสติกแบบเรียงลำดับ (Ordered Logistic Regression) จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง 430 คน โดยมีค่า Log Likelihood เท่ากับ -413.04 ค่า Likelihood Ratio Chi-square เท่ากับ 92.96 หมายความว่าตัวแปรอิสระอย่างน้อย 1 ตัว มีผลต่อแนวโน้มความอยู่รอดทางการเงิน ทั้งนี้เมื่อสรุปโดยรวมแล้ว พบว่าแนวโน้มคนที่

ได้รับการจัดลำดับอยู่ในกลุ่มสุขภาพทางการเงินวิกฤตร้อยละ 30.88 กลุ่มสุขภาพทางการเงินเสี่ยงร้อยละ 27.41 และกลุ่มสุขภาพทางการเงินดีร้อยละ 41.71

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์แบบจำลองถดถอยโลจิสติกแบบเรียงลำดับ (Ordered Logistic Regression Model)

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าผลกระทบส่วนเพิ่มของสุขภาพทางการเงิน		
		การเงินวิกฤต Pr(1) = 30.88	การเงินเสี่ยง Pr(2) = 27.41	การเงินดี Pr(3) = 41.71
ด้านคุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics: DC)				
เพศชาย	0.2285	-0.0615	-0.0097	0.0712
เพศหญิง		กลุ่มอ้างอิง		
อายุ < 30		กลุ่มอ้างอิง		
30 ≤ อายุ < 40	0.4191	-0.0879	-0.0142	0.1021
40 ≤ อายุ < 50	0.4280	-0.0882	-0.0167	0.1049
อายุ ≥ 50	1.2605***	-0.2127***	-0.0907*	0.3035***
โสด	0.8095***	-0.1747***	-0.0178*	0.1926***
สมรส		กลุ่มอ้างอิง		
ปริญญาตรี	0.3614	-0.0759	-0.0122	0.0881
ปริญญาโท		กลุ่มอ้างอิง		
ปริญญาเอก	-0.4731*	0.1056	0.0058	-0.1115*
กรุงเทพและปริมณฑล	0.4475*	-0.0984*	-0.0081	0.1066*
ต่างจังหวัด		กลุ่มอ้างอิง		
เคยอบรมเกี่ยวกับการเงิน	-0.1461	0.0310	0.0045	-0.0356
ไม่เคยอบรมเกี่ยวกับการเงิน		กลุ่มอ้างอิง		
ด้านทักษะทางการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Literacy: FL)				
Financial Knowledge				
ความรู้ทางการเงิน	0.2285***	-0.0487***	-0.0067**	0.0555***
Financial Behavior				
ไตร่ตรองก่อนซื้อสินค้า	-0.0778	0.0166	0.0023	-0.0189
เปรียบเทียบสินค้าหลายชนิด	-0.2389	0.0507	0.0070	-0.0578
ชำระเงินตรงเวลา	0.0090	-0.0019	-0.0002	0.0021
ดูแลการเงินอย่างใกล้ชิด	0.0021	-0.0004	-0.0001	0.0005
ตั้งเป้าหมายการเงินในระยะยาว	0.2680*	-0.0572*	-0.0079	0.0651*
Financial Attitude				
มีความรู้ในรูปแบบการลงทุน	-0.0369	0.0078	0.0010	-0.0089
มีการวางแผนการเงิน	0.2358*	-0.0503*	-0.0069	0.0573*
การออมสร้างความมั่นคงการเงิน	-0.1182	0.0252	0.0035	-0.0287

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์	ค่าผลกระทบส่วนเพิ่มของสุขภาพทางการเงิน		
		การเงินวิกฤต Pr(1) = 30.88	การเงินเสี่ยง Pr(2) = 27.41	การเงินดี Pr(3) = 41.71
ภูมิใจที่สามารถออมเงินได้	0.0778	-0.0166	-0.0023	0.0189
มีความสุขการใช้เงินในปัจจุบัน	0.0172	-0.0036	-0.0005	0.0041
ด้านการวางแผนการเงินส่วนบุคคล (Personal Financial Planning: FP)				
การวางแผนการออมและการลงทุน (Saving and Investment Planning)				
ธนาคารพาณิชย์	0.0175	-0.0037	-0.0005	0.0042
สหกรณ์ออมทรัพย์	0.0245**	-0.0052**	-0.0007*	0.0059**
ตลาดหลักทรัพย์	-0.0047	0.0010	0.0001	-0.0011
อสังหาริมทรัพย์	0.0267**	-0.0057**	-0.0008*	0.0065**
กองทุนรวม	0.0228*	-0.0048*	-0.0006	0.0055*
ประกันชีวิต	0.0210*	-0.0045*	-0.0006	0.0051*
อื่นๆ (ทองคำ)	0.0168	-0.0035	-0.0005	0.0040
การวางแผนหนี้ (Debt Planning)				
ไม่มีภาระหนี้	-0.4110	0.0903	0.0076	-0.0981
มีหนี้เพื่อการบริโภค	-1.1710***	0.2628***	0.0031	-0.2659***
มีหนี้เพื่อการลงทุน		กลุ่มอ้างอิง		
มีหนี้เพื่อการบริโภคและการลงทุน	-1.0558***	0.2420***	-0.0055	-0.2364***
_cut1	3.5781	(Ancillary parameters)		
_cut2	4.7184			
Number of obs. = 430 คน				
Log likelihood = -413.0407		LR chi-square = 92.96	Pseudo R ² = 0.1011	P-value = 0.0000
Test of proportionality of odds				
Chi-square = 39.80		Prob > chi2 = 0.1087		

หมายเหตุ: * p < 0.10 ** p < 0.05 และ *** p < 0.01

ด้านคุณลักษณะประชากร พบว่า อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา และเขตสถานที่ทำงาน เป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ โดยที่คนอายุมากกว่าหรือเท่ากับ 50 ปี มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีมากกว่าอายุต่ำกว่า 30 ปี กล่าวคือคนวัยใกล้เกษียณ (อายุ 50 ปีขึ้นไป) มีการเตรียมความพร้อมทางการเงินเพื่อการเกษียณมากกว่าคนที่อยู่ในช่วงวัย 30-50 ปี สอดคล้องกับการศึกษาของ มุกดา โควกุล (2559) กล่าวว่าคนที่มีอายุมากจะมีการออมมากขึ้น แต่การเตรียมตัวทางการเงินเพื่อวัยเกษียณนั้นควรเริ่มต้นตั้งแต่อายุน้อยๆ โดยเฉพาะคนในกลุ่มอายุ 40-50 ปี ควรจะเริ่มวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณทันทีก่อนที่จะสายเกินไป คนโสดมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีมากกว่าสถานภาพสมรส กล่าวคือคนโสดมีรายจ่ายในชีวิตประจำวันน้อยกว่าคนสมรสจึงทำให้มี

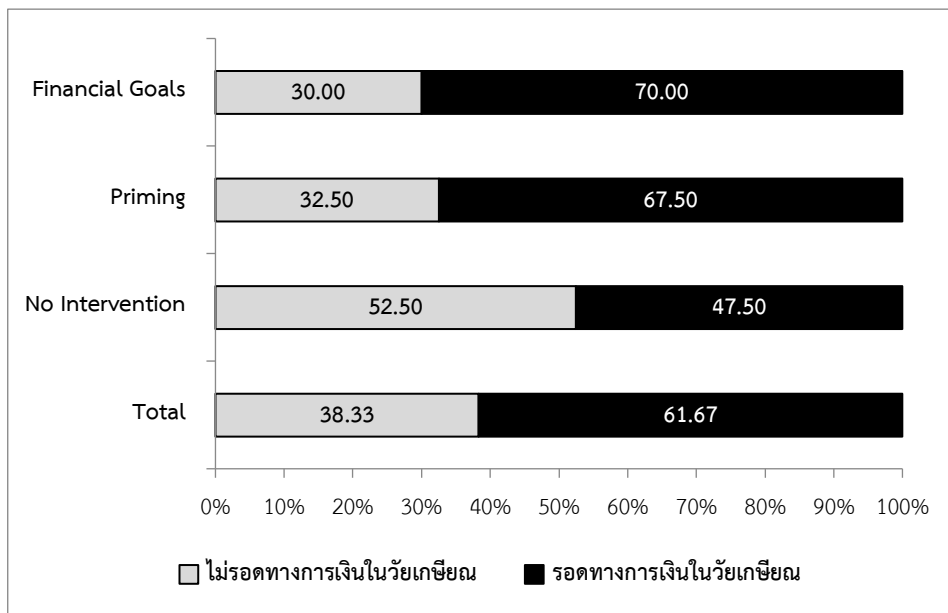
เงินเก็บออมมากกว่าและมีแนวโน้มที่จะอยู่รอดทางการเงินมากกว่า (Hurd & Rohwedder, 2015) แต่เมื่อถึงวัยเกษียณคนโสดไม่มีรายได้จากบุตรหลานที่คอยดูแล ดังนั้นการเตรียมความพร้อมทางการเงินเพื่อการเกษียณจึงเป็นเรื่องจำเป็นมากสำหรับคนโสดที่ต้องดูแลตนเอง ในขณะที่คนจบการศึกษาระดับปริญญาเอกมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีน้อยกว่าระดับปริญญาโท แต่มีได้หมายความว่าคนที่จบการศึกษาระดับปริญญาเอกจะมีสุขภาพทางการเงินวิกฤตมากกว่าระดับปริญญาโท แสดงให้เห็นว่าคนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือปริญญาโท สามารถมีสุขภาพทางการเงินที่ดีได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การวางแผนจัดการทางการเงินของแต่ละบุคคล

ด้านทักษะทางการเงินส่วนบุคคล พบว่า ความรู้ทางการเงิน พฤติกรรมทางการเงิน และทัศนคติทางการเงิน เป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อคนมีความรู้ด้านการคำนวณเพิ่มขึ้น 1 คะแนนมีแนวโน้มที่จะเกิดวิกฤตการเงินลดลงร้อยละ 4.87 มีแนวโน้มที่จะเกิดความเสียหายทางการเงินลดลงร้อยละ 0.67 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.55 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 กล่าวคือความรู้ทางการเงินด้านการคำนวณช่วยในการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับผลตอบแทนในการออม และคำนวณเงินออมเพื่อเตรียมตัวเกษียณ

ด้านการวางแผนการเงิน (Financial Planning) พบว่า การออมและลงทุนในสหกรณ์ออมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ กองทุนรวม ประกันชีวิต และการวางแผนหนี้ เป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ โดยที่การออมและการลงทุนในสหกรณ์ออมทรัพย์เพิ่มขึ้นร้อยละ 1 มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤตลดลงร้อยละ 0.52 มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินเสี่ยงลดลงร้อยละ 0.07 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.59 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 การออมและลงทุนในอสังหาริมทรัพย์เพิ่มขึ้นร้อยละ 1 มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤตลดลงร้อยละ 0.57 มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินเสี่ยงลดลงร้อยละ 0.08 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.65 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 การออมและลงทุนในกองทุนรวมเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤตลดลงร้อยละ 0.48 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.55 ณ ระดับนัยสำคัญ 0.10 การออมและลงทุนในประกันชีวิตเพิ่มร้อยละ 1 มีแนวโน้มที่จะวิกฤตการเงินลดลงร้อยละ 0.45 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.51 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.10 ทั้งนี้สังเกตได้ว่า การออมและลงทุนในสหกรณ์ออมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ กองทุนรวม และประกันชีวิต เป็นการผูกมัดตนเองให้ออมเงินในระยะยาวมากกว่า 10 ปี การเบิกถอนเงินมาใช้จ่ายกระทำได้อย่าง สอดคล้องกับการศึกษาของ Lusardi & Mitchell (2007) กล่าวว่า ครอบครัวที่มีการวางแผนทางการเงินจะประสบความสำเร็จในการสะสมความมั่งคั่งเพื่อการเกษียณการทำงานมากกว่าครอบครัวที่ไม่มีการวางแผนทางการเงิน

2. ผลการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research)

จากการศึกษา ผู้วิจัยออกแบบการทดลองทางการเงิน (Financial Experimental) เพื่อค้นหาเครื่องมือในการสร้างความยั่งยืนทางการเงิน และยืนยันผลการวิจัยเชิงสำรวจในประเด็นทักษะทางการเงิน (Financial Literacy) ผลการทดลองในภาพที่ 1 พบว่า กลุ่มที่ไม่มีมาตรการแทรกแซงใดๆ อยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณร้อยละ 47.50 กลุ่มที่ใช้นโยบายกำหนดให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินเพื่อวัยเกษียณ อยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณร้อยละ 70.00 และ กลุ่มที่มีการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้นำ (Priming) ข้อมูลความรู้ทางการเงิน อยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณร้อยละ 67.50

ภาพที่ 1 เปรียบเทียบผลการทดลองความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ

ที่มา: จากการศึกษา

เมื่อนำผลการทดลองมาวิเคราะห์ผ่านแบบจำลองทางเศรษฐมิติจากตารางที่ 2 พบว่า การกำหนดนโยบายให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินในวัยเกษียณ และการสะกิดด้วยวิธีชี้้นำข้อมูลความรู้ทางการเงินเป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติในทิศทางเดียวกันกับความอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณ โดยมีค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effects) คือ กลุ่มทดลองวิธีการกำหนดให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Financial Goals) มีแนวโน้มที่จะอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับการไม่แทรกแซงใดๆ (No Intervention) ร้อยละ 21.06 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ Saavedra (2016) & Cho (2009) กล่าวคือ การกำหนดให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินเพื่อไว้เป็นค่าใช้จ่ายในช่วงเกษียณการทำงานทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองลดการบริโภคในสิ่งที่ไม่จำเป็นและมีการเก็บออมเงินมากขึ้น ในขณะที่กลุ่มทดลองที่สะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้้นำ (Priming) ด้วยข้อมูลความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) มีแนวโน้มที่จะอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับการไม่แทรกแซงใดๆ (No Intervention) ร้อยละ 18.64 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.10 สอดคล้องกับงานวิจัยของ Henager & Cude (2016) และ Spann (2014) กล่าวคือ การชี้้นำด้วยข้อมูลความรู้ทางการเงินเกี่ยวกับความเสี่ยงและผลตอบแทนทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองมีการออมและกระจายการลงทุนในสินทรัพย์ที่ให้ผลตอบแทนมากกว่าการฝากธนาคาร

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองโลจิสติกสองทางเลือก (Binary Logistic Model)

Treatments	Coefficients	Marginal Effect	Std. Err.	P-value
ไม่มีการแทรกแซง		กลุ่มอ้างอิง		
ตั้งเป้าหมายทางการเงิน	0.9473**	0.2106**	0.0964	0.029
ให้ความรู้ทางการเงิน	0.8309*	0.1864*	0.0975	0.056
Number of obs. = 120 คน	Pr(Financial Survival) = 62.07			
Log likelihood = -77.3336	LR chi-square = 5.09	P-value = 0.0783		
Peseudo R ² = 0.0319	Count R ² = 0.633			

หมายเหตุ: * p < 0.10 ** p < 0.05 และ *** p < 0.01

จากผลการศึกษาดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตที่สำคัญได้ 2 ประการ ดังต่อไปนี้ ประการที่หนึ่ง ความเฉื่อย (Inertia) ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) และ ความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) คืออคติเชิงพฤติกรรม (Behavioral Bias) ที่สำคัญที่ทำให้ผู้ร่วมทดลองในกลุ่มที่หนึ่งที่ไม่มีการแทรกแซง (No Intervention) ออมเงินในปริมาณน้อย และส่งผลให้ผู้ร่วมทดลองมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 52.5) มีเงินออมไม่เพียงพอต่อการเกษียณ หรือ ไม่อยู่รอดทางการเงิน ในระหว่างการทดลองจะสังเกตเห็นได้ว่า เมื่อไม่มีการแทรกแซงใดๆ ผู้ร่วมทดลองส่วนใหญ่มีการออมในระดับต่ำเนื่องจากนำเงินดังกล่าวไปบริโภคของรางวัล ซึ่งเปรียบเสมือนการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง เป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้ร่วมทดลองเลือกที่จะบริโภคในปัจจุบัน (Present Bias) โดยแลก (Trade-off) มาด้วยเงินออมในอนาคตที่ลดลง รวมทั้งผู้ร่วมทดลองส่วนใหญ่จะยึดติดพฤติกรรมการออมแบบเดิม (ความเฉื่อย; Inertia) และไม่ค่อยกล้าที่เปลี่ยนรูปแบบการออม (ความกลัวการสูญเสีย; Loss Aversion) ดังนั้นพฤติกรรมการออมตลอดระยะเวลา 10 รอบแรกจะค่อนข้างนิ่ง (Stable) เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่มีการตั้งเป้าหมายทางการเงิน และกลุ่มที่มีการสะกดด้วยการให้ข้อมูลทางการเงินที่สำคัญ ซึ่งสองกลุ่มหลังนอกจากจะมีการออมเงินที่มากกว่าแล้ว ยังมีการออมในรูปแบบที่หลากหลายกว่าโดยเปรียบเทียบ

ข้อสังเกตประการที่สอง คือ การตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Financial Goal) และ การสะกด (Nudge) ด้วยการชี้นำ (Priming) ข้อมูลทางการเงินที่สำคัญ มีประสิทธิภาพที่ใกล้เคียงกันในการส่งเสริมการออมให้กับกลุ่มตัวอย่าง โดยจุดที่แตกต่างกันระหว่างสองวิธีการนี้ คือ การตั้งเป้าหมายทางการเงิน (Financial Goal) นั้นผู้ร่วมทดลองในกลุ่มนี้ถูกกำหนดให้ต้องตั้งเป้าหมายทางการเงินทุกคน เปรียบเสมือนการวางนโยบาย (Policy) เพื่อบังคับใช้ให้ทุกคนปฏิบัติตาม ในขณะที่วิธีการสะกด (Nudge) ด้วยการชี้นำ (Priming) เป็นการปรับพฤติกรรมโดยปราศจากการบังคับ

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาความยั่งยืนทางการเงินส่วนบุคคลและพฤติกรรมการออมการลงทุนเพื่อวัยเกษียณ โดยวิธีการวิจัยเชิงสำรวจและการวิจัยเชิงทดลองควบคู่กันไปจากกลุ่มตัวอย่างพนักงานมหาวิทยาลัย ผลการศึกษาจากงานวิจัยเชิงสำรวจ พบว่ากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 43.02 สุขภาพทางการเงินอยู่ในเกณฑ์ดี ร้อยละ 23.26 สุขภาพทางการเงินอยู่ในภาวะเสี่ยง และร้อยละ 33.72 สุขภาพทางการเงินอยู่ในภาวะวิกฤต โดยปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่รอดทางการเงินในทางบวก ได้แก่ อายุมากกว่าหรือเท่ากับ 50 ปี สถานภาพโสด สถานที่ทำงานเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ความรู้ทางการเงินด้านการคำนวณ ด้านพฤติกรรมการตั้งเป้าหมายทางการเงิน ด้านทัศนคติการออมทำให้รู้จักการวางแผนการเงิน และด้านการวางแผนการออมการลงทุน ได้แก่ การจัดสรรพอร์ตการลงทุนในสหกรณ์ออมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ กองทุนรวม และประกันชีวิต ในขณะที่ปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่รอดทางการเงินในทางลบ ได้แก่ การศึกษาระดับปริญญาเอก มีหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างเดียว และมีทั้งหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคและหนี้เพื่อการลงทุน

ต่อจากนั้นทำการวิจัยเชิงทดลองเพื่อจำลองสถานการณ์ชีวิตในช่วงวัยทำงานจนกระทั่งหลังวัยเกษียณ เพื่อดูพฤติกรรมการใช้จ่าย การออม ของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งหลังการทดลองมีทั้งผู้ร่วมทดลองที่เหลือเงินเพียงพอหลังการเกษียณ (อยู่รอดทางการเงิน) และผู้ที่มีเงินไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในวัยเกษียณ (ไม่รอดทางการเงิน) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยฉบับนี้ พบว่า การกำหนดนโยบาย (Policy Formulation) ให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินทำให้โอกาสในการอยู่รอดทางการเงินในวัยเกษียณเพิ่มขึ้นร้อยละ 22.50 (Archuleta, Mielitz, Jayne, and Le, 2019) และ การสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้นำด้วยข้อมูล (Priming) ที่สำคัญๆ แล้วให้ตัดสินใจเองโดยไม่มีการบังคับ (Chon and Marechal, 2016) ทำให้โอกาสในการอยู่รอดทางการเงินเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 เมื่อเทียบกับกลุ่มทดลองที่ไม่มีแทรกแซงใดๆ (No Intervention)

แนวทางการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์เพื่อสร้างความยั่งยืนทางการเงินในวัยเกษียณนั้นเกิดจากปัญหา 3 ข้อ (Thaler & Sunstein, 2009) คือ 1) ความเฉื่อย (Inertia) คือ มนุษย์มีพฤติกรรมการออมแบบเดิมๆ หรือเห็นความสำคัญของการออมในช่วงอายุ 50 ปี ซึ่งช้าเกินไป 2) ความกลัวการสูญเสีย (Loss Aversion) คือ มนุษย์มีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงความเสี่ยงโดยเลือกออมเงินในบัญชีเงินฝากธนาคารมากที่สุด ซึ่งให้ผลตอบแทนต่ำมากและมีสภาพคล่องสูงจึงทำให้เงินออมก้อนนี้หมดไปเมื่อไรก็ได้ และ 3) ความลำเอียงในปัจจุบัน (Present Bias) คือ มนุษย์ให้ความสำคัญกับปัจจุบันมากกว่าอนาคตจึงใช้เงินเพื่อการบริโภคและให้ความสุขกับตนเองในปัจจุบันมากกว่า ผลการทดลองของงานวิจัยฉบับนี้ได้พิสูจน์ว่า การกำหนดนโยบายให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินและการสะกิดด้วยวิธีชี้นำข้อมูลทางการเงินที่สำคัญๆ สามารถแก้ปัญหาคความเฉื่อย ความกลัวการสูญเสีย และความลำเอียงในปัจจุบัน โดยทำให้กลุ่มตัวอย่างมีการออมมากขึ้นและเลือกออมและลงทุนในสินทรัพย์ระยะยาวเพิ่มขึ้นทำให้ยากต่อการเบิกถอนมาใช้จ่าย เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ และประกันชีวิต ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างที่ได้มีโอกาสอยู่รอดทางการเงินเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Hastings and Mitchell (2020), Tasneem, Azerot, Montaignac, and Engle-Warnick (2018) and Goda, Levy, Manchester, Sojourner, and Tasoff (2015) อย่างไรก็ตามการกำหนดนโยบายให้ตั้งเป้าหมายทางการเงินผู้เข้าร่วมการทดลองอาจจะรู้สึกว่าเป็นการบังคับ ในขณะที่การสะกิดด้วยวิธีชี้นำข้อมูลทางการเงินที่สำคัญๆ

ทำให้ผู้เข้าร่วมการทดลองเห็นความสำคัญของการออมเพื่อใช้ในวัยเกษียณและเลือกลงทุนในสินทรัพย์ระยะยาว การสะกิดจึงเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการออมการลงทุนโดยวิธีสมัครใจ และได้ผลใกล้เคียงกับการกำหนดนโยบายให้ตั้งเป้าหมายทางการเงิน ดังนั้นการจัดกิจกรรมชั้นนำด้วยข้อมูลทางการเงินที่สำคัญๆ แก่พนักงานมหาวิทยาลัยสามารถกระทำได้ผ่านสื่อต่างๆ ของมหาวิทยาลัยที่มีอยู่แล้วเป็นประจำบ่อยๆ ทั้งนี้มีเป้าหมายที่จะยกระดับพนักงานมหาวิทยาลัยให้มีสุขภาพทางการเงินอยู่ในเกณฑ์ดีเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 20 โดยเฉพาะพนักงานมหาวิทยาลัยในกลุ่มเสี่ยงมีความเป็นไปได้มากที่สุด

งานวิจัยนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกคนโดยเฉพาะในกลุ่มมนุษย์เงินเดือน เพราะเป็นกลุ่มที่มีรายได้สม่ำเสมอแต่เมื่อถึงวัยเกษียณรายได้จากการทำงานเป็นศูนย์ จึงต้องมีการวางแผนทางการเงินเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับวัยเกษียณ ขณะที่ อีสริยา บุญญะศิริ (2551) พบว่าแรงงานที่มีศักยภาพการออมสูงจะมีอายุระหว่าง 50-54 ปี สอดคล้องกับผลการศึกษาและผลการศึกษายังพบอีกว่ากลุ่มอายุ 30-50 ปี ไม่ได้มีความอยู่รอดทางการเงินดีกว่ากลุ่มอายุต่ำกว่า 30 ปี อย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้นจึงต้องเร่งอัด รัการออมในกลุ่มคนอายุ 30-50 ปี โดยปรับพฤติกรรมมาใช้จำลองการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย และพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่ส่งเสริมการออมเงินเพื่อวัยเกษียณ นอกจากนี้แล้วสถานที่ทำงานทั้งภาครัฐและเอกชนควรมีส่วนร่วมในการสะกิด (Nudge) ด้วยการชี้แนะข้อมูล (Priming) โดยการจัดกิจกรรมทางการเงินแก่พนักงานในองค์กร เช่น การให้ข้อมูลทางการเงินที่สำคัญๆ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์เงินเดือนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการออมเงินในระยะยาวโดยจัดสรรพอร์ตการลงทุนเป็นแบบระยะยาว รวมถึงผู้กำหนดนโยบายระดับประเทศควรดำเนินนโยบายการสะกิด (Nudge) ด้วยวิธีชี้แนะข้อมูล (Priming) ทางการเงินและการลงทุนแก่ประชาชนโดยทั่วไป เพื่อลดจำนวนคนในกลุ่มสุขภาพการเงินเสี่ยงและสุขภาพการเงินวิกฤต และเพิ่มจำนวนคนในกลุ่มสุขภาพการเงินดี ซึ่งเป็นการเตรียมคนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีความสุขทางการเงิน (Financial Well-Being) หรือในระยะยาวเรียกว่า “ความยั่งยืนทางการเงิน” (Financial Sustainability) ในระดับบุคคล และยังช่วยลดภาระทางด้านงบประมาณของภาครัฐในการดูแลผู้สูงอายุด้วย อีกทั้งยังเป็นการป้องกันความเสี่ยงทางการเงินของประชาชนเมื่อมีวิกฤตทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กฤติกา โพธิ์ไทรย์. (2558). ความรู้ทางการเงินของคนไทย. *วารสารการออมและการลงทุน*, 2(34): 1-2.
- จารุมาศ ปาละรัตน์ และ กมลทิพย์ ลออกิจ. (2557). *หนี้ครัวเรือนภาคเหนือ: ทางออกด้วยการให้ความรู้ทางการเงิน*. เชียงใหม่: ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือ.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และสุวิมล เสงพัฒนา. (2557). *ศึกษาเรื่องการออม ความมั่งคั่ง และบำนาญผู้สูงอายุของครัวเรือนไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ปฐมภรณ์ นิธิชัย. (2556). วิเคราะห์พอร์ตการลงทุนของมนุษย์เงินเดือนวัยก่อนเกษียณกับการเพิ่มโอกาสเกษียณสุข. *Research Note ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย*, ฉบับที่ 4/2556.
- พระครูสิริปริยัติธำรง. (2554). *ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบโภควิภาค 4 กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

- พัชราราลัย วงศ์บุญสิน. (2553). การลดลงของอัตราเจริญพันธุ์: นัยต่อการปันผลทางประชากรระยะที่ 2 ของสังคมไทย ยุคสังคมเสี่ยงภัย. *วารสารประชากรศาสตร์*, 26(2): 27-62.
- ระบบฐานข้อมูลด้านสังคมและคุณภาพชีวิต. (2563). *กำลังแรงงานรวม จำแนกตามกลุ่มอายุที่วาระอาณาจักร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ศูนย์คุ้มครองผู้ใช้บริการทางการเงิน. (2556). *รายงานผลการสำรวจทักษะทางการเงินของคนไทยปี 2556*. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- สถาบันคีนันแห่งเอเชีย. (2558). *คนไทยก้าวไกลใส่ใจการเงิน*. กรุงเทพฯ: สนับสนุนโดยมูลนิธิซีดี.
- สถาบันพัฒนาความรู้ตลาดทุน. (2552). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวางแผนการเงิน*. กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย. (2556). *การเตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบ ช่วงอายุ 40-60 ปี*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยตลาดทุน.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2561). ข้อมูลสถิติทางการศึกษา. สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2561 จาก <http://www.info.mua.go.th>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). *การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ.2553-2583*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- สุนทรี เหล่าพัฒน์ และคณะ. (2559). *โครงการศึกษาวิเคราะห์ระดับสินทรัพย์การออมขั้นต่ำที่ผู้เกษียณอายุพึงมีสำหรับการประกันคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐาน*. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา และคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัจฉรา โยมสินธุ์. (2560). *40+ยังไม่สาย เกษียณสบายเป็นจริงได้*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- อิสริยา บุญญะศิริ. (2551). การออมทำไมจึงต้องเร่งภายใต้โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 45(1): 26-30.
- Altfest, L. J. (2007). *Personal Financial Planning*. New York: McGraw-Hill.
- Cho, S. H. (2009). *Role of Saving Goals in Savings Behavior: Policy formulation Focus Approach*. Doctoral dissertation, The Ohio State University, Japan.
- Clark, R. L., Hammond, R. G., Morrill, M. S., & Khalaf, C. (2017). Nudging Retirement Savings: A Field Experiment on Supplemental Plans. *National Bureau of Economic Research*. Cambridge, MA.
- Cohn, A., and Marechal, M. A. (2016). Priming in economics. *Current Opinion in Psychology*, 12, 17-21.
- Goldin, J., Homonoff, T., & Tucker, W. (2017). Retirement Contribution Rate Nudges and Plan Participation: Evidence from a Field Experiment. *American Economic Review*, 107(5): 456-461.

- Henager, R., & Cude, B. J. (2016). Financial Literacy and Long-and Short-Term Financial Behavior in Different Age Groups. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 27(1): 3-19.
- Henkel, Christopher, Seidler, Anna-Raissa, Kranz, Johann, and Fiedler, Marina. (2019). *How to nudge pro-environmental behaviour: An experimental study*. European Conference on Information Systems (ECIS 2019): Stockholm-Uppsala, Sweden.
- Hurd, M. D., & Rohwedder, S. (2015). Measuring Economic Preparation for Retirement: Income Versus Consumption. *Michigan Retirement Research Center, Working Paper (2015-332)*.
- Karlan, D., McConnel, M., Mullainathan, S., & Zinman, J. (2016). Getting to the top of mind: How reminders increase saving. *Management Science*, 62(12): 3393-3411.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007). Baby Boomer Retirement Security: The Roles of Planning, Financial Literacy, and Housing Wealth. *Journal of Monetary Economics*, 54(1): 205-224.
- Modigliani, F. (1966). The Life Cycle Hypothesis of Saving. *Social Research*, 33(2): 160-217.
- Moon, S. J., Yuh, Y., & Hana, S. D. (2002). Financial Ratio Analysis of Korean Household. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 30(4): 495-525.
- OECD (2016), “*OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies*”. Retrieved from www.oecd.org/finance/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf.
- Saavedra, J. E. (2016). Nudging Youth Develop Savings Habits: Experimental Evidence Using SMS Messages. *Center for Social Development, Working Paper No.16-19*.
- Spann, S. M. (2014). *Three Essays on Financial Wellness in the Workplace*. (Doctoral dissertation). Kansas State University.
- Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2009). *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness*. New York: Penguin Books.
- UN. (2015). *World Population Ageing 1950-2050*. Retrieved February 16, 2019 from <http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/pdf/195thail.pdf>
- WHO. (2016). *Assessing National Capacity for the Prevention and Control of Noncommunicable Diseases: Report of the 2015 Global Survey*. Geneva, Switzerland.